

Staða íslensku viðskipta- bankanna og helstu áskoranir framundan

Finnur Sveinbjörnsson, framkvæmdastjóri bankasviðs

Elmar Ásbjörnsson, forstöðumaður áhættugreiningar á bankasviði

Skúli Magnússon, sérfræðingur í fjárhagslegu eftirliti

Fjórir viðskiptabankar eru starfandi hér á landi: Arion banki hf., Íslandsbanki hf., Landsbankinn hf. og Kvika banki hf. Í árslok 2018 námu heildareignir þeirra um 3.709 milljörðum króna. Hlutdeild fyrstnefndu þriggja bankanna var tæplega 98%. Fjármálastöðugleikaráð skilgreindi þessa þrjá banka sem kerfislega mikilvæga eftirlitsskylda aðila í apríl 2015 vegna stærðar þeirra og eðlis starfseminnar. Til einföldunar verða þeir eftirleiðis nefndir kerfislega mikilvægir bankar (KMB) í þessari grein.

Í greininni er fjallað um rekstur og efnahag þessara þriggja kerfislega mikilvægu banka. Fyrst er greint frá stöðu nokkurra þátta í árslok 2018 og þróun síðustu ára. Þá er fjallað um helstu áskoranir sem þessir bankar standa frammi fyrir. Fjárhæðir og hlutföll byggjast að mestu leyti á skýrsluskilum bankanna til Fjármálaeftirlitsins en einnig opinberum gögnum eins og uppgjörum þeirra og afkomutilkynningum.

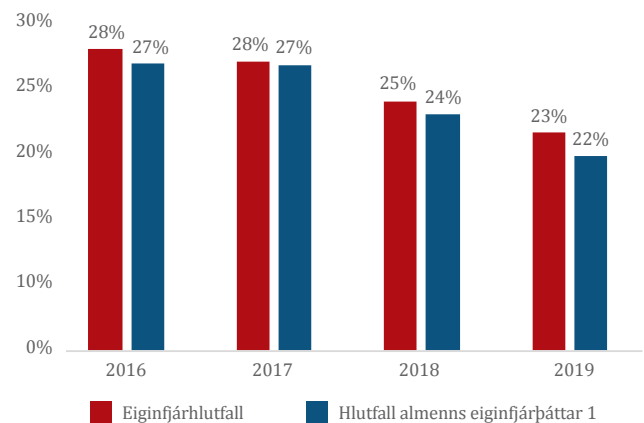
Hluti af efni greinarinnar hefur áður birtist í kaflanum lánamarkaður í ársskýrslu Fjármálaeftirlitsins 2019.

1 Staða og þróun til ársloka 2018

Eiginfjárstaða

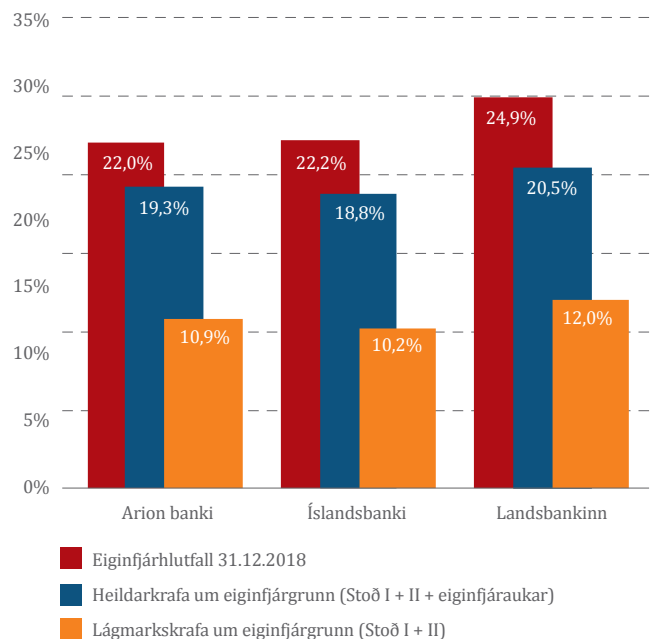
Eiginfjárstaða hinna þriggja KMB er og hefur verið sterk á undanförunum árum. Í árslok 2018 nam eiginfjárgrunnur þeirra tæpum 613 milljörðum króna og breyttist lítillega milli ára. Eiginfjárgrunnur þeirra er að mestu leyti samsettur af almennu eigin fé þáttar 1 (e. CET1; einkum hlutafé og uppsafnaður hagnaður fyrri ára) eða rúm 94%. Eiginfjárhlutfall þeirra lækkaði á milli ára og skýrist það bæði af arðgreiðslum þeirra og hærri áhættugrunni. Áhættugrunnurinn hækkaði samanlagt um 7% milli ára hjá þessum bönkum.

Mynd 1 Þróun eiginfjárhlutfalls kerfislega mikilvægu bankanna þriggja 2016-2019-1F

Heimild: Fjármálaeftirlitið

Mynd 2 Eiginfjárhlutfall og samsetning eiginfjárkröfu kerfislega mikilvægra banka í lok árs 2018

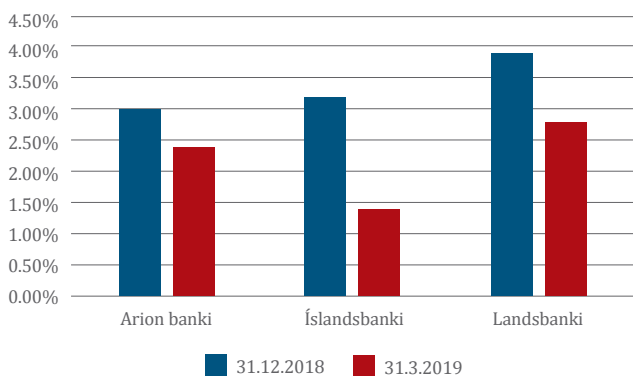

Eiginfjárkröfa miðast við árslok 2018. Sveiflujöfnunarauki hækkaði úr 1,25% í 1,75% í maí 2019 og mun hækka í 2% í febrúar 2020.

Heimild: Fjármálaeftirlitið og ársreikningar bankanna

Eiginfjárlutfall hinna þriggja KMB hefur um langt árabíl verið töluvert hærra en krafa Fjármálaeftirlitsins, þótt þessi munur hafi smám saman minnkað. Á þessu varð nokkur breyting á fyrsta ársfjórðungi 2019 eins og glöggst sést á mynd 3. Minnstu munar á eiginfjárkröfu og eiginfjárstöðu hjá Íslandsbanka. Þessi staða takmarkar svigrúm bankanna til að vaxa og samtímis greiða hluthöfum arð.

Mynd 3 Munur á eiginfjárkröfu og eiginfjárlutfalli milli ársloka 2018 og lok fyrsta ársfjórðungs 2019

Heimildir: Fjármálaeftirlitið.

Rekstrarafkoma

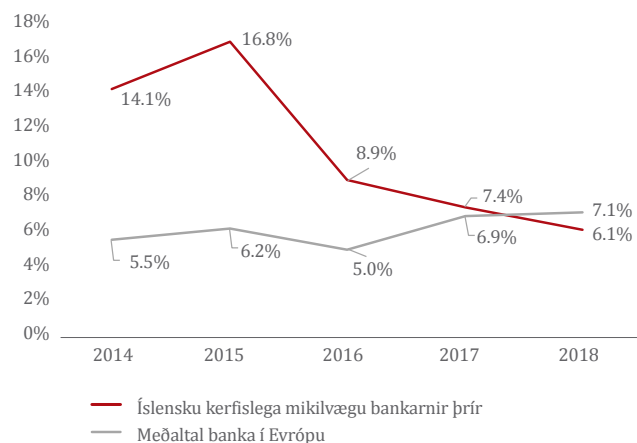
Undanfarin ár hafa einskis- og matsliðir haft töluvert áhrif á heildarafkomu hinna þriggja KMB. Úrvinnsla einstakra eigna og eignasafna sem bankarnir eignuðust við stofnun haustið 2008 eða síðar hefur tekið drjúgan tíma. Til að mynda hefur sala á eignarhlutum í félögum í óskyldum rekstri, dómsmál, samruni við önnur fjármálafyrirtæki og einskis- og eignastæður hækkað eða lækkað heildarafkomu bankanna. Eftir því sem tíminn hefur liðið og efnahagsaðstæður batnað hefur vægi slíkra liða minnkað og heildarafkoma þeirra í meira mæli endurspeglar grunnrekstur þeirra.

Þrátt fyrir ýmiss konar hagræðingu, fjárfestingu í tæknibúnaði og sjálfsafgreiðsluánum, fækkun afgreiðslustaða og skerta þjónustu sumra þeirra sem og aðlögun í fjármagnsskipan hefur heildarafkoma hinna þriggja KMB versnað undanfarin ár mæld sem arðsemi eigin fjár, sbr. mynd 4. Hagnaður hinna þriggja KMB eftir skatta nam tæpum 38 milljörðum króna árið 2018 samanborið við rúma 47 milljarða króna 2017. Leita

þarf aftur til ársins 2011 til að finna lægri hagnaðartölu. Hreinar vaxtatekjur þeirra jukust um 7 milljarða króna 2018 frá 2017 og hreinar þóknatekjur lækkuðu um tæpa 2 milljarða króna á sama tímabili. Vaxtamunur var 2,9% og stóð í stað frá fyrra ári rétt eins og rekstrarkostnaður mældur sem hlutfall af heildareignum. Kostnaðarhlutfall, þ.e. rekstrarkostnaður sem hlutfall af hreinum rekstrar- tekjum, nam 55,2% árið 2018 samanborið við 52,4% árið 2017. Árið 2018 námu laun og launatengdur kostnaður um 56% af heildarrekstrarkostnaði en hann var 57% árið 2017. Ef tekið er tillit til verðlags- og launaþróunar má segja að heildarrekstrarkostnaður hinna þriggja KMB hafi þó dregist saman síðustu sex ár, sbr. mynd 7, en þar hefur lægra þjónustustig í útibúum, fækkun starfsfólks og lækun launakostnaðar haft mikið að segja.

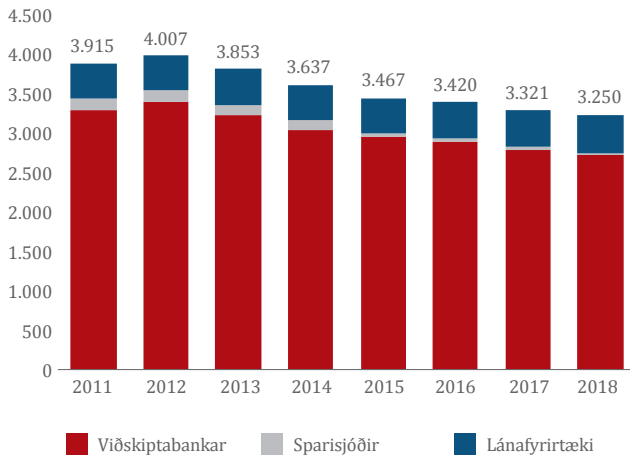
Eitt þeirra tækifæra sem bent er á í Hvítbók um framtíðarsýn fyrir fjármálakerfið er aukið samstarf varðandi innviði og byggingu og rekstur grunnkerfa. Bent er á að meta mætti hvaða kerfislega mikilvægu innviðir gætu staðið utan samkeppnisumhverfis en samstarfi af því tagi eru settar talsverðar skorður í dag. Í desember 2017 fengu hinir þrjú KMB undanþágu frá samkeppnislögum, sem byggir á 15. gr. samkeppnislaga og sátt bankanna við Samkeppniseftirlitið, til að stofna og reka sameiginlegt seðlaver. Ávinningur þess er jafnt aukið hagræði og bætt staða til að mæta öryggissjónarmiðum. Án efa eru fleiri tækifæri af þessu tagi.

Mynd 4 Arðsemi eigin fjár (meðaltal) kerfislega mikilvægu bankanna þriggja og samanburður við arðsemismeðaltal eigin fjár evrópskra banka

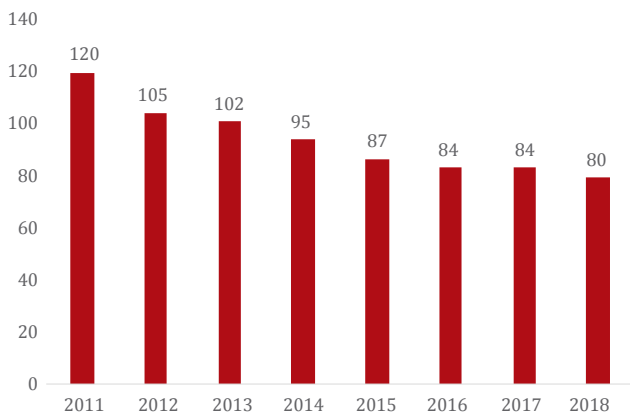
Heimildir: Fjármálaeftirlitið og EBA Risk Dashboard.

Mynd 5 Fjöldi starfsmanna viðskiptabanka, sparisjóða og lánafyrirtækja 2011-2018

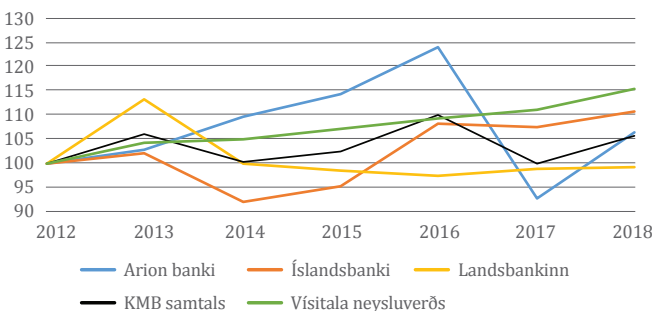
Heimild: Fjármálaeftirlitið

Mynd 6 Fjöldi afgreiðslustaða viðskiptabanka, sparisjóða og lánafyrirtækja 2011-2018

Heimild: Fjármálaeftirlitið

Mynd 7 Þróun rekstarkostnaðar kerfislega mikilvægra banka 2012-2018

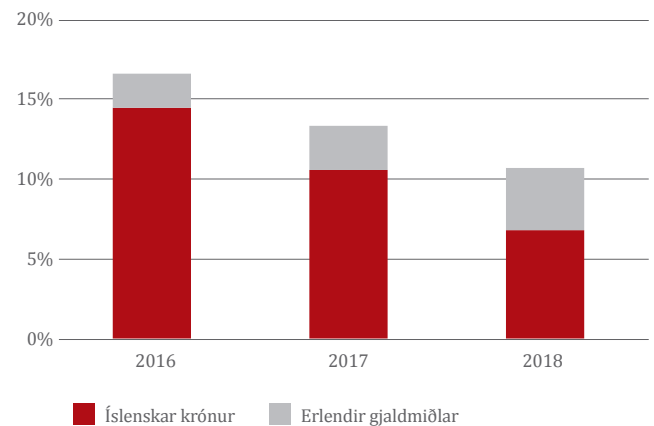
Heimild: Fjármálaeftirlitið og Hagstofa Íslands.

Lausafjárstaða og fjármögnun

Hinir þrjú KMB eru með tiltölulega rúma lausafjárstöðu. Samkvæmt reglum Seðlabanka Íslands um lausafjárhlutfall lánastofnana skal lausafjárhlutfall lánastofnunar alls á hverjum tíma vera a.m.k. 100%. Vegið meðaltal lausafjárhlutfalls hinna þriggja KMB nam alls 164% í árslok 2018, 78% í íslenskum krónum og 433% í erlendum gjaldmiðlum.

Hlutfall veginna lausafjäreigna af heildareignum hefur farið lækkanði síðastliðin ár eða úr 17% í árslok 2017 í 11% í árslok 2018. Hlutfall veginna lausafjäreigna í íslenskum krónum lækkaði úr 14% í árslok 2017 í 7% í árslok 2018. Hlutfall veginna lausafjäreigna í erlendum gjaldmiðlum hækkaði úr 2% í 4% á sama tíma.

Mynd 8 Hlutfall veginna lausafjäreigna af heildareignum kerfislega mikilvægra banka í árslok 2018

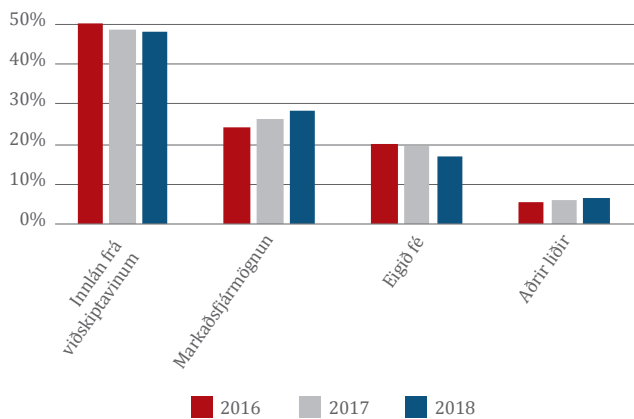
Heimild: Fjármálaeftirlitið og Seðlabanki Íslands

Hinir þrjú KMB eru með tiltölulega rúmt fjármögnunarhlutfall. Samkvæmt reglum Seðlabankans um fjármögnunarhlutfall í erlendum gjaldmiðlum skal reikna fjármögnunarhlutfall í erlendum gjaldmiðlum, íslenskum krónum og samanlagt en eingöngu eru settar lágmarkskröfur varðandi fjármögnunarhlutfall í erlendum gjaldmiðlum. Skal það vera meira en 100%. Vegið meðaltal fjármögnunarhlutfalls alls hjá hinum þremur KMB var 118% í árslok 2018, 110% í íslenskum krónum og 159% í erlendum gjaldmiðlum.

Samsetning fjármögnunar þeirra hefur breyst síðustu ár. Hlutfall markaðsfjármögnunar hækkaði úr 24% í lok árs 2016 í 29% í árslok 2018. Á sama tíma lækkaði

hlutfall eigin fjár úr 20% í 17% og hlutfall innlána frá viðskiptavinum lækkað úr 50% í 48%.

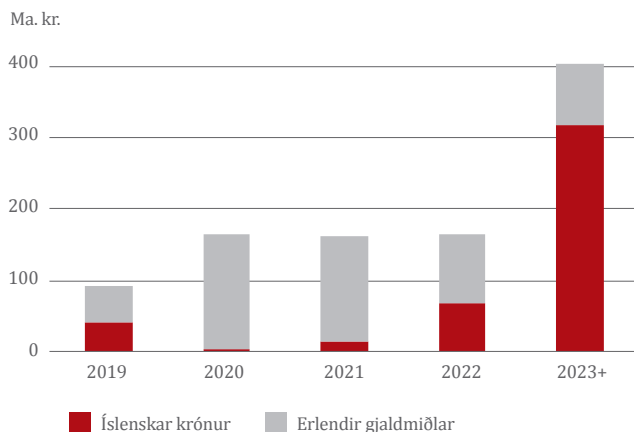
Mynd 9 Þróun samsetningar fjármögnunar kerfislega mikilvægra banka 2016-2018

Heimild: Fjármálaeftirlitið

Í ársbyrjun 2019 var endurfjármögnunarþörf hinna þriggja KMB fyrir árið 2019 um 92 milljarðar króna, um 164 milljarðar króna á hverju ári milli 2020-2022 og samtals um 403 milljarðar króna eftir það.

Mynd 10 Árleg endurfjármögnunarþörf kerfislega mikilvægra banka 31.12. 2018

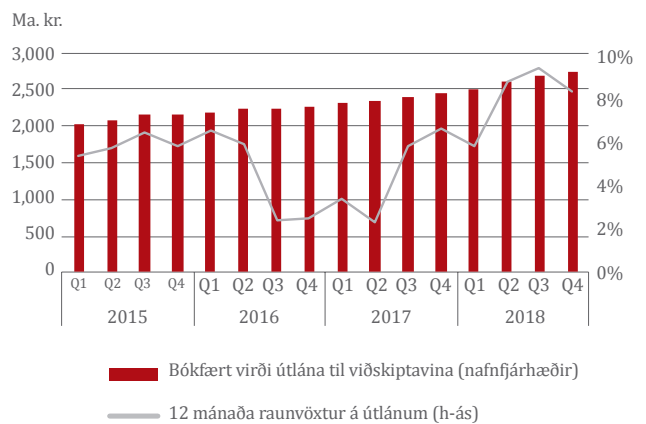

Heimild: Fjármálaeftirlitið

Útlánaáhætta og eignagæði

Bókfært virði útlána þriggja KMB til viðskiptavina nam 2.745 milljörðum króna í árslok 2018. Það samsvarar 12,2% hækkun frá árslokum 2017 þegar útlánin námu 2.446 milljörðum króna. Verðbólga ársins 2018 var 3,7% og hagvöxtur 4,6%. Á árinu 2018 var meiri vöxtur í fyrirtækjalánum en einstaklingslánum. Verulega dró úr vexti útlána á síðasta ársfjórðungi ársins 2018. Fjármálaeftirlitið fylgist með útlánavexti bankanna og hefur brugðist við merkjum um aukna útlánaþenslu með sérstöku viðmiði um eiginfjárbindingu vegna óhóflegs útlánavaxtar eins og nánar er fjallað um síðar. Á mynd 11 má sjá þróun á útlánasöfnum frá árinu 2015 til loka árs 2018 og 12 mánaða raunvöxt á hverjum ársfjórðungi.

Mynd 11 Þróun á bókfærðu virði útlána og 12 mánaða raunvöxtun á útlánnum kerfislega mikilvægra banka 2015-2018

Heimild: Fjármálaeftirlitið

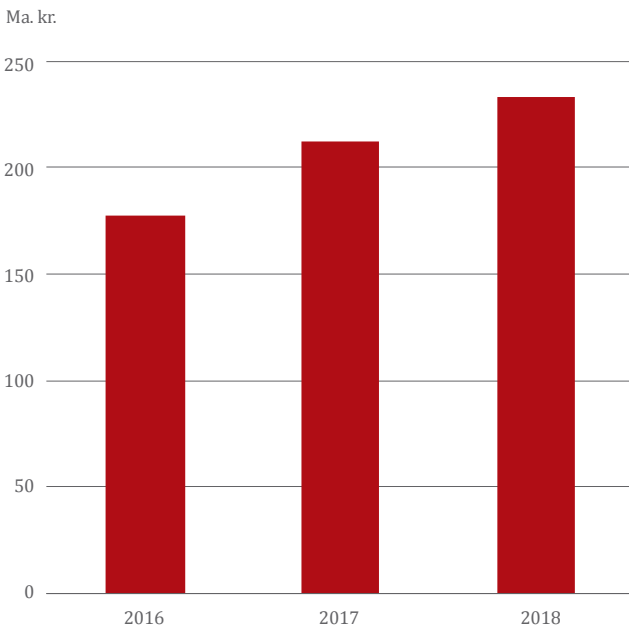
Útlán hinna þriggja KMB til heimila jukust um 11% milli ára og námu um 1.150 milljörðum króna í lok ársins 2018. Aukninguna má að mestu rekja til íbúðalána. Aukin eftirspurn hefur verið eftir óverðtryggðum lánum og hlutfeld þeirra hækkaði úr 34% í 38% á árinu 2018.

Að mati Fjármálaeftirlitsins er einn helsti áhættuþátturinn um þessar mundir í útlánasafni hinna þriggja KMB lán með veði í atvinnuhúsnaði. Útlán þeirra til fasteignafélaga og félaga í byggingastarfsemi námu um 549 milljörðum króna í árslok 2018 samanborið við 492 milljarða króna í lok 2017. Þá var umtalsverður vöxtur í lánum til fasteignaþróunarverkefna á árinu 2018.

Hægt hefur á lánveitingum hinna þriggja KMB til fyrirtækja í ferðaþjónustu. Reyndar var töluverður vöxtur í

útlánnum til atvinnugreinarinnar á fyrsta ársfjórðungi ársins 2018 en þegar leið á árið dró hratt úr honum. Bókfært virði útlána KMB til fyrirtækja í ferðaþjónustu nam 233 milljörðum króna í árslok 2018 sem er 10% aukning frá fyrra ári. Útlán þeirra til fyrirtækja í ferðaþjónustu voru 14% af heildarútlánnum þeirra til fyrirtækja í árslok 2018. Útlán þeirra með veði í hótélbyggingum námu um 121 milljarði króna í árslok 2018 og hækkuðu um 6% á árinu.

Mynd 12 Heildarútlán kerfislega mikilvægra banka til ferðaþjónustuaðila í lok hvers árs 2016-2018

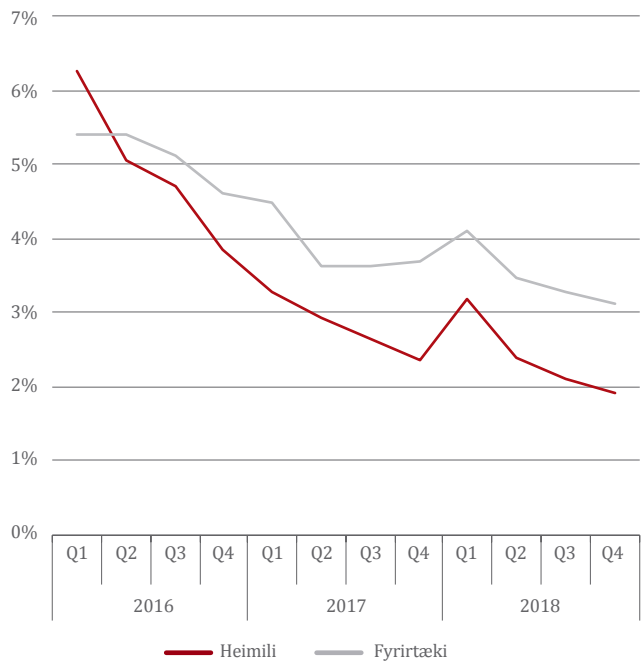

Heimild: Seðlabanki Íslands

Heildarútlán hinna þriggja KMB til fimm stærstu hópa tengdra aðila jukust verulega á árinu 2018 og voru samtals um 192 milljarðar króna í lok ársins. Aukninguna má bæði rekja til þess að breyting hefur orðið á tengslahópum vegna samruna og yfirtöku fyrirtækja og veitingu nýrra útlána. Stórum áhættuskuldbindingum³ þessara banka fjölgaði um tvær á árinu og voru samtals sjö í árslok 2018.

Vanefndahlutfall hjá hinum þremur KMB er sögulega lágt um þessar mundir og hélt áfram að lækka á árinu 2018. Hlutfallið var 1,9% hjá heimilum í árslok 2018 og 3,1% hjá fyrirtækjum.⁴

Mynd 13 Þróun vanefndahlutfalls kerfislega mikilvægra banka vegna útlána til heimila og fyrirtækja 2016-2018

Heimild: Fjármálaeftirlitið

Mikill útlánavöxtur

Útlán til viðskiptavina héldu áfram að vaxa á fyrsta ársfjórðungi 2019. Þá nam vöxturinn 1,9% sem samsvarar 7,8% ársvexti samanborið við 12,2% á öllu árinu 2018. Útlánin uxu um sama hlutfall (12,2%) frá lokum fyrsta ársfjórðungs 2018 til loka fyrsta ársfjórðungs 2019. Vöxturinn á fyrsta ársfjórðungi 2019 var mismikill eftir bönkum. Þannig uxu útlánin um 3,2% hjá Íslandsbanka og 2,9% hjá Landsbankanum en drógust saman um 0,6% hjá Arion banka. Síðastliðin tvö ár hafa útlánin vaxið um 15,1% hjá Arion banka, 24,2% hjá Íslandsbanka og 25,6% hjá Landsbankanum. Þessar tölur sýna glögg þann mikla uppgang sem verið hefur í þjóðfélaginu.

Mikill útlánavöxtur getur verið undanfari þess að banki lendi í vandræðum. Þess vegna fylgist Fjármálaeftirlitið náið með honum þegar útlánaáhætta og viðskiptalíkan banka eru metin. Ef vöxturinn er óeðlilega mikill, t.a.m. samanborið við helstu samkeppnisaðila, þá er þessi áhættuþáttur skoðaður sérstaklega. Einnig er fylgst vel með áætlunum banka um vöxt og reglulega lagt mat á hvort þær áætlanir standist.

³ Áhættuskuldbindingar sem eru meira en 10% af eiginfjárgrunni.

⁴ Vanefndahlutfall samkvæmt FINREP-skilgreiningu, þ.e. vanskil í 90 daga eða meira og banki telur ólíklegt að lántaki standi í skilum. Hlutfallið byggist á skýrsluskilum bankanna.

Reglulega uppfærir Fjármálaeftirlitið og endurmetur sín innri viðmið og aðferðafræði vegna könnunar- og matsferils hjá fjármálafyrirtækjum. Megintilgangur þess ferils er að ákveða lágmark þess eigin fjár sem þau þurfa að viðhalda. Við þá ákvörðun er m.a. horft til útlánavaxtar yfir tveggja ára tímabil. Ef hann fer umfram mörk Fjármálaeftirlitsins getur það leitt til hærri eiginfjárkröfu en ella. Vextinum fylgir því aukinn kostnaður fyrir bankann sem ætti alla jafna að draga úr honum. Fjármálaeftirlitið getur einnig unnið gegn örum útlánavexti til einstaklinga með því að setja eða þrengja reglur um hámark veðsetningarhlutfalls fasteignalána til neytenda eða með takmörkunum á greiðslubyrði eða lánsfjárhæð í hlutfalli við tekjur neytenda.

Svipuð þróun erlendis

Sú mynd sem hér hefur verið dregin upp af þróun á rekstri og efnahag hinna þriggja íslensku KMB síðustu misseri er á ýmsan hátt lík þróuninni hjá öðrum evrópskum bönkum. Í frétt frá Evrópsku bankaeftirlitsstofnuninni (EBA) sem gefin var út þegar ársfjórðungslegt áhættumælaborð fyrir evrópska banka var uppfært síðast, með gögnum til og með fjórða ársfjórðungs 2018,⁵ segir að eiginfjárlutfall bankanna sé hátt en fari lækkandi og að afkoma þeirra sé enn undir því sem telja megí sjálfbært til lengri tíma litið. Einnig kemur fram að eignagæði hafi haldið áfram að batna. Sama gildir um íslensku bankana en lengi vel eftir efnahagsáfallið í október 2008 glímdu þeir við mikil vanskil viðskipavina sinna sem fóru þá stöðugt lækkandi ár frá ári. Nú eru hins vegar á lofti teikn um að það sé að breytast eins og þegar hefur verið nefnt.

Enn fremur ber að nefna í þessum samanburði að almennt eigið fé íslenskra KMB er mun stærra hlutfall af heildarfjármögnun en gengur og gerist í Evrópu. Vogunarhlutfall íslenskra KMB var 15% í árslok 2018 sem er mun hærra en almennt gerist í Evrópu þar sem meðaltal hlutfallsins var 5,3% í árslok 2018. Því má segja að íslenskir KMB skili frekar góðri arðsemi af heildareignum samanborið við evrópska banka, þ.e. 1% arðsemi eigna (e. ROA) á móti 0,4% að meðaltali hjá þeim evrópsku.

2 Helstu áskoranir

Kerfislega mikilvægu bankarnir þrír standa frammi fyrir ýmsum áskorunum. Hér verða nokkrar þær helstu raktar:

- 1. Skyndileg breyting á efnahagshorfum.** Eftir 4,6% vöxt vergrar landsframleiðslu 2018 spáir Hagstofa Íslands því að hún dragist saman um 0,2%

í ár. Seðlabanki Íslands spáir nú 0,4% samdrætti. Veigamestu ástæðurnar fyrir þessum snögga og umtalsverða viðsnúningi eru loðnubrestur, gjaldþrot WOW air og vandkvæði í tengslum við hluta af flugflota Icelandair með tilheyrandi fækkun ferðamanna. Áhrifanna er þegar farið að gæta í auknu atvinnuleysi, fækkun gistinátta og versnandi nýtingu á gistirými.⁶ Bankarnir munu án efa finna fyrir þessari breytingu í minni eftirspurn eftir útlánum og annarri bankaþjónustu ásamt vaxandi erfiðleikum lántaka sem koma fram í auknum vanskilum og þar með aukinni virðisrýrnun útlána. Samkvæmt spám Hagstofunnar og Seðlabankans mun þessi samdráttur þó ekki standa lengi og efnahagur þjóðarinnar taka við sér á ný strax á árinu 2020. Aðrir aðilar, t.d. forsvarsmenn í ferðaþjónustu og greiningardeildir banka, hafa bent á að Hagstofan og Seðlabankinn vanmeti líklega samdráttinn í ár og ofmeti viðsnúninginn á næsta ári. Reynist það rétt gæti rekstur bankanna þungst enn frekar.

- 2. Ófullnægjandi arðsemi.** Eins og þegar hefur komið fram var arðsemi eigin fjár hinna þriggja KMB 6,1% að meðaltali árið 2018 og 6,8% á fyrsta ársfjórðungi 2019. Til samanburðar var vegið meðaltal af arðsemi rúmlega 150 evrópskra banka 7,1% árið 2018 samkvæmt gögnum frá Evrópsku bankaeftirlitsstofnuninni (EBA). Til lengdar munu hluthafar íslensku bankanna að öllum líkindum ekki sætta sig við svona lága arðsemi. Tímabil jákvæðra virðisbreytinga er væntanlega á enda en slíkar breytingar hafa haft hagstæð áhrif á afkomu bankanna um árabíl og beint athyglinni frá fremur slakri afkomu af reglulegri starfsemi.
- 3. Lækkun reksturskostnaðar.** Eins og fram kemur á myndum 5 og 6 hefur afgreiðslustöðum og starfsfólki banka fækkað jafnt og þétt á liðnum árum. Þessi þróun mun án efa halda áfram, sbr. t.d. fréttir fjölmiðla um uppsagnir hjá bæði Arion banka og Íslandsbanka í maí 2019. Kostnaðarhlutfall bankanna var 54% að meðaltali 2018 og hækkaði frá árinu áður þegar það var 52%. Bankarnir hafa allir lýst því yfir að þeirri leggi áherslu á aukið hagræði og aukna arðsemi.
- 4. Áhrif sértækra skatta og opinberra gjalda.** Í Hvítbók um framtíðarsýn fyrir fjármálakerfið sem kom út í desember 2018⁷ er m.a. fjallað um sértæka skatta og opinber gjöld sem lögð eru á banka á Íslandi og þau borin saman við það sem gerist annars staðar á Norðurlöndum. Í minnisblaði um skilvirkni og arðsemi íslenskra banka⁸ sem Bankasýsla ríkisins tók saman fyrir nefndina sem samdi hvítbókina segir m.a.

⁵ <https://eba.europa.eu/-/updated-eba-risk-dashboard-confirms-continued-improvements-in-eu-banks-asset-quality-but-also-low-profitability-levels>.

⁶ Sjá frétt frá Hagstofu Íslands 27. júní 2019 <https://hagstofa.is/utgafur/frettasafn/vinumarkadur/vinumarkadur-i-mai-2019/> og 28. júní 2019 <https://hagstofa.is/utgafur/frettasafn/ferdathjonusta/gistinaetur-og-gestakomur-a-hotelum-i-mai-2019/>.

⁷ Hvítbók um framtíðarsýn fyrir fjármálakerfið. 150.

⁸ Minnisblað um arðgreiðslustefnu, arðgreiðsluvigrum og arðsemi Íslandsbanka hf. og Landsbankans hf. <https://www.stjornarradid.is/lisalib/getfile.aspx?itemid=385aa3fb-fc7c-11e8-942f-005056bc4d74>.

„[A]ugljóst er að opinber gjöld, sem lögð eru á banka á Íslandi, eru mun hærri en opinber gjöld sem lögð eru á stóra alhliða banka í öðrum löndum N-Evrópu.“ Síðar segir: „Að dómi stofnunarinnar er því verulegt svigrúm, og e.t.v. nauðsyn, að lækka slík gjöld [sic].“ Í frumvarpi fjármála- og efnahagsráðherra sem lagt var fram á Alþingi veturinn 2018-2019 var lagt til að sérstakur skattur á fjármálafyrirtæki (bankaskattur) yrði lækkaður í fjórum jöfnum áföngum úr 0,376% í 0,145%.⁹ Í athugasemdum við frumvarpið kemur fram að samkvæmt þessum áformum yrðu tekjur ríkissjóðs af skattinum tæplega átta milljörðum króna lægri en ella árið 2023. Í kjölfar breytinga á efnahagshorfum sem raktar eru að framan ákvað Alþingi að fresta lækkuninni um eitt ár.¹⁰ Skatturinn mun því áfram auka rekstrarkostnað íslenskra banka samanborið við innlenda og erlenda samkeppnisaðila.

5. **Breyting á fjármagnsskipan.** Frá sjónarhóli bankanna og eigenda þeirra er óhagkvæmt að eigið fé sé verulega umfram kröfu Fjármálaeftirlitsins. Jafnframt er óhagkvæmt frá sjónarhóli þeirra að almennt eigið fé þáttar 1 (e. Common Equity Tier 1, CET1), þ.e. fyrst og fremst hlutafé og uppsafnaður hagnaður, sé jafnhár hluti af eigin fé þeirra og verið hefur allt frá stofnun í október 2008. Hagkvæmara er að auka hlut lánsfjár. Bankarnir hafa þegar hafist handa við breyta fjármagnsskipan sinni með því að lækka eigið fé í átt að heildarkröfu Fjármálaeftirlitsins. Þetta hefur verið gert með greiðslu arðs, bæði reglulegum arðgreiðslum og aukaarðgreiðslum, og kaupum á eigin hlutum. Þá hafa bankarnir byrjað að breyta samsetningu eiginfjár með aukningu á eiginfjárþætti 2 (e. Tier 2) með útgáfu þar til gerðra skuldabréfa. Jafnframt má ætla að þeir gefi út skuldabréf sem teljast til viðbótar eigin fjár þáttar 1 (e. Additional Tier 1, AT1) á komandi árum. Í alþjóðlegum og evrópskum reglum um eigið fé banka (BRRD) er gert ráð fyrir að bankar fjármagni sig að hluta með útgáfu skuldabréfa sem nota má til að endurfjármagna eigið fé þeirra sem tapast ef illa fer (e. minimum requirement for own funds and eligible liabilities, MREL). Þetta er svokölluð lágmarkskrafa um eiginfjárgrunn og eftirgefanlegar skuldbindingar. Þessar reglur hafa enn ekki verið innleiddar hér á landi

en væntanlega stýttist í það. Evrópuríki hafa innleitt þessar reglur með mismunandi hætti. Sem dæmi má nefna Danmörku þar sem MREL-krafan er jafnhá fjárhæð og tvöföld heildarkrafa um eiginfjárgrunn. Með hliðsjón af þessum væntanlegu reglubreytingum og herra vaxtaálagi slíkra skuldabréfa má ætla að vaxtakostnaður bankanna muni aukast nokkuð frá því sem nú er (að öllu öðru óbreyttu) sem mun leiða til hærri útlánsvaxta og þóknana en ella, lakari afkomu bankanna eða samblands af þessu tvennu.

6. **Samkeppni frá fjártækniyrirtækjum og aukin áhersla á stafrænar lausnir.** Fjallað hefur verið um tækni, internetið og fjármálaþjónustu og nýja greiðslutilskipun Evrópusambandsins (PSD2) í Fjármálum, vefriti Fjármálaeftirlitsins.¹¹ Þessar breytingar gera nýjum aðilum kleift að hasla sér völl í samkeppni við bankana. Tækniþróunin gerir hefðbundnum bönkum, þ.á m. hinum þremur KMB hér á landi, einnig kleift að þróa nýjar stafrænar lausnir og styrkja samkeppnisstöðu sína og bæta þjónustu við viðskiptavinum. Það hafa þeir allir gert eins og rakið er t.d. í uppgjörum og árskýrslum bankanna síðustu ár. Auk þróunar á ýmsum stafrænum lausnum sem viðskiptavinir verða áþreifanlega varir við, hafa bankarnir ásamt Seðlabanka Íslands og Reiknistofu bankanna unnið að því um skeið að endurnýja öll helstu greiðslu- og uppgjörskerfi í landinu. Fjárfesting í nýjum innviðum og stafrænum lausnum er dýr en mun skila ávinningi í auknu öryggi og aukinni hagkvæmni.¹²
7. **Frekari breytingar á reglum um starfsemi fjármálafyrirtækja í Evrópu.** Í alþjóðlegum samanburði má segja að hinir þrír kerfislega mikilvægu íslensku bankar séu smáir. Þrátt fyrir það eru gerðar ríkar kröfur til þeirra vegna hins kerfislega mikilvægis þeirra hérlendis, kröfur sem almennt eru gerðar til mun stærri banka annars staðar í Evrópu. Alþjóðlega fjármálakreppan hefur leitt til þess að reglur um starfsemi banka og verðbréfaþjónustar hafa breyst mikið. Aðlögun að nýjum reglum getur verið bæði tímaflek og kostnaðarsöm. Framundan eru enn frekari breytingar. Sem dæmi má nefna að í júní á þessu ári tóku gildi breytingar á viðamestu móðurgerðunum á bankamarkaði í gegnum samþykkt á svonefndum bankapakka (e. banking package) - CRR II, BRRD II

⁹ <https://www.althingi.is/alttext/149/s/1317.html>.

¹⁰ <https://www.althingi.is/alttext/149/s/1929.html>.

¹¹ <https://www.fme.is/media/utgefing-efni/PSD2-og-taeknistadlarnir-sem-var-da-framtidina.pdf>, <https://www.fme.is/media/utgefing-efni/Fjarmal-Hvenaer-odlast-PSD2-gildi-her-a-landi21032018.pdf>, <https://www.fme.is/media/utgefing-efni/Fjarmal-Taeknin,-internetid-og-fjarmalathjonusta.pdf>.

¹² Ítarlega er fjallað um breytingar á fjármálainnviðum í kafla I í nýjasta hefti Fjármálainniða sem Seðlabanki Íslands gefur út: https://www.seðlabanki.is/library/Skraarsafn/Fjarmalainnidir/FI2019_Fjarmalainnidir.pdf.

og CRD V.¹³ Þá öðlaðist gildi ný reglugerð um meðferð vanskilalána (e. non-performing exposures) á fyrri hluta ársins auk þess sem stutt er í að tilskipun og reglugerð um sértryggð skuldabréf verði samþykktar og síðar innleiddar í íslenskan rétt. Að lokum má nefna að í kjölfar þess að Basel-nefndin hefur lokið við endurskoðun á Basel II staðlinum og birt lokaútgáfur af Basel III uppfærslunum á útlánaáhhættu, markaðsáhhættu og rekstraráhhættu, liggur fyrir að þær verða innleiddar með breytingum á CRR. Fyrirfram er erfitt að segja nákvæmlega til um heildaráhrif allra fyrrnefndra breytinga á starfsemi hinna KMB. Ljóst er hins vegar að breytingar á eiginfjárkröfum sem CRD V hefur í för með sér m.t.t. samspils stoðar II, álagsprófa og eiginfjáruka auk breytinga vegna aðferðafræði við útreikning á MREL-kröfum samkvæmt BRRD II kalla bæði á endurskoðun laga hér á landi og viðeigandi undirbúning fjármálafyrirtækja.

8. Netógn. Í könnun sem danska fjármálaeftirlitið (Finanstilsynet) gerði meðal fjármálafyrirtækja fyrr á þessu ári kemur fram að 85% svarenda telja netógn (e. cyber risk) vera meðal helstu áhættuþátta í starfseminni.¹⁴ Þótt sambærileg könnun hafi ekki verið gerð hér á landi er engu að síður ljóst að þessi áhættuþáttur krefst sífelldrar árvekni og fjárfestingar í öryggislausnum. Á sama tíma eru bankarnir, Seðlabanki Íslands og Reiknistofa bankanna að endurnýja öll helstu greiðslu- og uppgjörskerfi í landinu og bankarnir að fjárfesta í nýjum stafrænum lausnum eins og þegar hefur verið rakið. Allt þetta er mikil áskorun fyrir bankana.

9. Eignarhald bankanna. Íslandsbanki hf. er alfarið í eigu íslenska ríkisins og Landsbankinn hf. að yfirgnæfandi hluta (99,8% þegar eigin hlutir bankans eru frátaldir). Samtals eru eignir þessara tveggja banka tæplega 70% af heildaeignum hinna þriggja KMB. Þetta yfirgnæfandi eignarhald ríkisins skapar íslenska bankakerfinu algera sérstöðu í samanburði við bankakerfi í helstu nágrannaríkjum. Í fyrrnefndri Hvítbók um framtíðarsýn fyrir fjármálakerfið er fjallað ítarlega um eignarhald í bankakerfinu.¹⁵ Þar er m.a. bent á að „[f]jölbreytt eignarhald [hljóti] að vera eftirsóknarvert, þar sem saman koma ólíkir fjárfestar, bæði varðandi stærð og gerð.“¹⁶ Þá er fjallað ítarlega um ríkiseignarhald á bönkum, kosti þess og galla.¹⁷ Er í hvítbókinni lagt til að kannað verði hvort mögulegt sé að selja Íslandsbanka til erlends banka að hluta eða öllu leyti. Samhliða verði undirbúin kauphallarskráning og sala á hluta af eignarhlut ríkisins í Landsbankanum. Ekkert liggur fyrir um hvort eða hvenær stjórnvöld stígi þau skref sem hvítbókarnefndin leggur til en svo virðist sem enginn áhugi sé á ríkisbönkunum um þessar mundir.¹⁸

Staða hinna þriggja íslensku KMB er að mörgu leyti góð. Þeir eru fjárhagslega sterkir. Framundan eru hins vegar krefjandi aðstæður: Snöggur og umtalsverður viðsnúningur í efnahagsmálum, örar tæknibreytingar sem munu án efa leiða til vaxandi samkeppni og enn frekari breytingar á reglum sem móta starfsumhverfi þessara banka.

¹³ CRR stendur fyrir Capital Requirements Regulation, BRRD stendur fyrir Bank Recovery and Resolution Directive og CRD stendur fyrir Capital Requirements Directive.

¹⁴ <https://www.finanstilsynet.dk/~media/Nyhedscenter/2019/Notat-om-risikosprgeskemaundersgelse-pdf.pdf?la=da>.

¹⁵ Hvítbók um framtíðarsýn fyrir fjármálakerfið, bls. 261-285.

¹⁶ Hvítbók um framtíðarsýn fyrir fjármálakerfið, bls. 227.

¹⁷ Hvítbók um framtíðarsýn fyrir fjármálakerfið, bls. 235-252.

¹⁸ https://www.mbl.is/frettir/innlent/2019/07/06/verdmaeti_rikisbanka_gaeti_ryrnad/